

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.32>

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІННОВАЦІЙ В ПРАВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Боярчук О.М.,*кандидат юридичних наук,**Заслужений юрист України,**ст. викладач кафедри інтелектуальної власності та приватного права**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ORCID: 0009-0006-4190-2897

Боярчук О.М. Загальна характеристика технологій, інновацій в праві інтелектуальної власності.

В роботі нами розглядаються поняття технології, інновації та право інтелектуальної власності.

В умовах сучасного розвитку всіх сфер життєдіяльності людини поняття «технології», «інновації» та «інноваційні технології» є невід'ємним аспектом сьогодення. Вони відіграють важливо-ключову роль в конкурентоспроможності не лише окремих підприємств та організації, але й загалом в юриспруденції та економіці, оскільки саме за інноваційними технологіями стоїть прогресивний розвиток суспільства, правовідносин які при цьому виникають, в тому числі правовідносини в сфері права інтелектуальної власності.

Як відомо, інтелектуальна власність - це результат інтелектуальної, творчої діяльності, який є формалізованим та надає безпосередньому автору або особі, якій законодавчими нормами надано право власності на вказаний результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до встановленої процедури, правил та законодавчо визначених норм. Саме об'єкти права інтелектуальної власності і знаходяться в чіткій взаємодії з технологіями та інноваціями.

Детальну увагу присвячено сутності та змісту інновацій та технологій в сфері інтелектуальної діяльності, зокрема при виробництві та зміні характеристик відповідних об'єктів права інтелектуальної власності.

Акцентовано увагу визначенням таких понять як «інновації», «технології», «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності», трансфер технологій. Проаналізовано сучасну національну та зарубіжну літературу, при з'ясуванні основних понять дослідження, їх законодавчого закріплення.

Здійснено аналіз ознак трансферу технологій, зокрема встановлено, що інноваційні технології наділені новизною, оригінальністю, неза-

мінністю, унікальністю, неминучістю настання. Встановлено взаємопов'язаність змісту «інновацій» та «технологій» щодо права інтелектуальної власності, а саме безпосередньо до об'єктів інтелектуальної власності, які проявляються шляхом застосування в процесі виробництва ноу-хау або винаходу до конкретного результату інтелектуальної діяльності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, об'єкти права інтелектуальної власності, інновації, технології, трансфер технологій, нововведення, новоутворення, процес виробництва.

Boiarchuk O. General characteristics of technologies, innovations in intellectual property law.

In this work, we consider technologies, innovations and intellectual property rights.

In the context of modern development of all spheres of human life, the concepts of «technology», «innovation» and «innovative technologies» are an integral aspect of the present. They play an important and key role in the competitiveness of not only individual enterprises and organizations, but also in law and economics in general, since innovative technologies are the basis for the positive development of society and the legal relations that arise in this regard, including legal relations in the field of intellectual property rights.

Intellectual property is the result of intellectual and creative activity, which is formalized and grants the author or a person who is granted the right of ownership of the result by law, which is acquired, exercised and protected in accordance with the established procedure, rules and legally defined norms. It is the objects of intellectual property rights that are in clear interaction with technology and innovation.

Detailed attention is paid to the essence and content of innovations and technologies in the field of intellectual activity, in particular in the production and change of characteristics of the

relevant objects of intellectual property rights.

The author focuses on the conceptual apparatus of such concepts as «innovation», «technology», «intellectual property», «intellectual property rights», and technology transfer. The modern national and foreign literature is analyzed with a view to defining the basic concepts of the study and their legislative consolidation.

The author analyzes the features of technology transfer, in particular, it is established that innovative technologies are endowed with novelty, revolutionary nature, irreplaceability, uniqueness, and inevitability. The author establishes the interconnectedness of the content of «innovations» and «technologies» in relation to intellectual property rights, namely, directly to intellectual property objects, which are manifested by applying know-how or an invention to a specific result of intellectual activity in the production process.

Key words: intellectual property, intellectual property rights, objects of intellectual property rights, innovations, technologies, technology transfer, innovations, new developments, production process.

Постановка проблеми. В умовах сучасних глобалізаційних процесів, розвитку інноваційних технологій та трансферу технологій відбувається не лише економічне зростання, але й підвищення конкурентоспроможності продукції та виробництва в цілому. Вказане відбувається шляхом модернізації та позитивних змін до характеристик об'єктів права інтелектуальної власності (за виключенням літератури й мистецтва).

Стан опрацювання даної проблематики відображений в позиціях науковців. Зокрема, окремі аспекти технологій, інновацій, права інтелектуальної власності та їх взаємопов'язаності приділялась значна увага в працях: Д.І. Адамюка, П.Т. Бубенка, К.О. Дубової, І.Ю. Єпіфанова, В.Г. Зінова, К. Ідріса, В.І. Литвинюка, В.В. Маркевича, С. Онишко, Т. Паєнко, А.П. Стасів, Ю. Суїні, Д.О. Тимченко, П.М. Цибульова, В.П. Чеботарьова, К. Швабій.

Метою статті є дослідження та аналіз таких визначень як «інновація», «технологія», «право інтелектуальної власності», місце інновацій та технологій у системі права інтелектуальної власності, їх ознаки та особливості, взаємопов'язаність в умовах сьогодення та глобально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, інтелектуальна власність – це результат інтелектуальної, творчої діяльності, який є формалізованим та надає безпосередньому автору або особі, якій законодавчими нормами надано право власності на вказаний результат, яке набувається, здійснюється та захищається відпо-

відно встановленої процедури, правил та законодавчо визначених норм [1, с. 135].

Вона описує винаходи, ідеї, технології, твори, не є матеріальними від початку, але згодом стають цінностями в матеріальні форми, як кожен окремий продукт [2, с. 252].

Поряд з цим, право інтелектуальної власності нормативно закріплене в ст. 416 Цивільного кодексу України, як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт права ІВ [3].

Із зазначеного поняття можна виокремити наступні складові права інтелектуальної власності:

По-перше, визнається державою в ході його закріплення в нормативно-правових актах;

По-друге, охороняється й захищається відповідно до законодавчих норм;

По-третє, пов'язане з об'єктами, перелік яких встановлений національними нормами та міжнародно-правовими актами.

Інновації, інноваційний розвиток, включно з технологіями є запорукою ефективного розвитку всіх сфер суспільного життя, правовідносин які при цьому виникають, в тому числі правовідносин в сфері права інтелектуальної власності, його захисту та механізму реалізації.

Поряд з цим, важливо все-таки визначити, чи є технології та інновації власне об'єктами права інтелектуальної власності. Адже, процес та результат створення саме цих продуктів має наслідком застосування інтелектуальної діяльності до створення нового продукту, що характерне для створення і об'єктів інтелектуальної власності. Але, відомо, що у переліку об'єктів різних інститутів права інтелектуальної власності, в першу чергу законодавчо визначених, ми не знайдемо таких об'єктів за назвами – технологія чи/та інновація.

Загалом «інновації» беруть свій початок ще з 1912 року, коли відомий представник економічної історії, соціолог та методолог Й. Шумпетер визначив базові (первинні) та похідні (вторинні) інновації. До базових (первинних) інновацій вказаний науковець відносив основу тих великих винаходів, які формують фундамент для виникнення подальших похідних інноваційних розробок.

Саме базові інновації найбільш сприяють суттєвому впливу на розвиток суспільства та повинен підтримуватись державою, оскільки є реальними, в той час як похідні інновації на етапі виникнення первинних, є уявними [4, с. 13].

Розглядаючи детальніше, зазначимо, що поняття «інновації» на сьогодні закріплено в ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність», як новостворені (застосовані) та (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, послуги або продукція, організаційно-технічні рішення

адміністративного, виробничого характеру, які значно поліпшують структуру та якість виробництва, в тому числі й соціальної сфери [5].

Вказаним визначенням, як ми бачимо, законодавець не прив'язує дане поняття до наукових або науково-дослідних завдань, до права інтелектуальної власності або до їх об'єктів, а мова йде саме про кінцевий результат реалізації або впровадження новітніх розробок. Крім того, законодавче визначення інновацією зазначає, так звану новостворену та удосконалену технологію?!

Поряд з цим, як зазначає І.Ю. Єпіфанова та В.І. Литвинюк, сутність інновацій необхідно відрізнити від:

1) неістотних змін у технологічних процесах (зміна кольору або форми продукту) або видах конкретних продуктів;

2) незначних зовнішніх або технічних змін продукту, як конструктивно залишаються незмінними та помітного впливу на параметри не завдають;

3) від розширення номенклатури продукції, за рахунок того виду продукту, який раніше не випускався [6, с. 111].

Важливу особливість інновацій наводить також К.О. Дубова: «Інновації важливо відокремлювати від новацій та нововведення...». На думку автора «новація» - це продукт інтелектуальної діяльності людини, результат її досліджень (базові, прикладні, експериментальні) в будь якій сфері життєдіяльності (наука, винаходи, пропозиції раціоналізаторського характеру). «Нововведення» - це практичне освоєння новації, технологічні або технічні процеси, які можуть впливати на результат матеріального виробництва. Так, як зазначає автор, лише після того, як «нововведення» отримало значне розповсюдження, воно стає «інновацією» [7, с. 616].

Їх суть відображається в тому, що:

1) продукція визнається інноваційною, якщо вона формує нові конкурентоздатні товари, в тому числі й послуги, які відповідають законодавчо встановленим вимогам (вдосконалені технології, нові кращі якості, властивості продукції);

2) їм притаманний комерційний ефект;

3) їх функціональне призначення спрямоване на поліпшення якості та й загальної структури виробництва;

4) є об'єктом права інтелектуальної власності (за виключенням мистецтва та літератури) [8, с. 94].

Розглядаючи далі зазначимо, що інновації прямо пропорційно спрямовують нас до технологій та технологічного прогресу, оскільки саме вони визначають основні тренди всіх сфер правового регулювання суспільних відносин.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «технології» - є результатом інтелектуальної діяльності, який пов'язаний з виробництвом, це комплекс системи наукових знань, організаційних та технічних рішень, про порядок та строк, перелік, послідовність реалізації процесу виробництва, надання послуг та зберігання продукції [9].

За допомогою технології, вважаємо може виникати остаточний результат проведених досліджень та розробок у вигляді винаходу, промислового зразка, корисної моделі, ноу-хау, технічної інформації або селекційного досягнення, який був застосований під час створення нових або поліпшення вже існуючого продукту, для задоволення потреб ринку. Але, технологія як і наведені поняття не є об'єктами права інтелектуальної власності відповідно до норм чинного законодавства. Можна тут аналізувати про природну властивість об'єктів права інтелектуальної власності, не нормативну. В суто теоретичному аспекті, як зазначалось вище, багато спільного і властивого у технологій та інновацій з визнаними об'єктами права інтелектуальної власності.

В той же час, наприклад виробни, що були отриманні в результаті застосування технологій та інновації можуть бути визнанні як об'єкти права інтелектуальної власності при виконання певних обов'язкових умов.

В сучасній науково-вітчизняній літературі поняття «технології» розуміють як науку про спосіб, вибір та послідовність режимів та операцій, а також комплекс наукових знань, які прямо використовуються у виробництві [10, с. 113].

При аналізі іноземної літератури можна виділити три наступні групи поняття «технології»:

1) сутність «технології» ототожнюється з її матеріальними носіями та відповідними виробничими процесами. Наприклад, як зазначають американські економісти поняття «технології» важливо розуміти як сполучення відповідних фізичних процесів, які перетворюють витрати на виріб, тобто процес як одержується в результаті застосування тої чи іншої технології;

2) поняття «технології» розуміють, які комплекс науково-технічних знань та всі «побічні ефекти», які виникають при провадженні технологій, інноваційних змін тощо;

3) «технології» - є розробкою та суспільним використанням інформації [11, с. 35].

Поєднуючи зміст «інновацій» та «технологій» щодо права інтелектуальної власності, а саме безпосередньо до об'єктів інтелектуальної власності важливо зазначити, що вони проявляються шляхом застосування в процесі виробництва ноу-хау або винаходу до конкретного результату інтелектуальної діяльності.

Швидкими темпами розвивається сфера передових технологій. Ці технології можна охарактеризувати як новітні технології, які можуть сприяти вирішенню глобальних проблем. До передових технологій відносять: цифрові технології, такі як Інтернет речей (IoT), блокчейн, метавсесвіт, штучний інтелект (II), включаючи генеративний II (GenAI), великі дані та хмарні обчислення; фізичні технології, такі як автономне водіння, 3D-друк та апаратні інновації; і біологічні технології, такі як гена інженерія, аугментація людини та комп'ютерно-мозковий інтерфейс [12].

Отримання в процесі виробництва інновації за змістом характеризує трансфер технологій, поняття якого визначається як передача науково-технічних знань, досвіду щодо надання технічних та наукових послуг, випуску продукції або застосування технологічних процесів.

Таким чином при трансфері технологій просуваються інновації, пропозиції або ідеї, які засновані на результатах спеціальних інженерних розробок або наукових досліджень котрі можуть бути основою створення нових або вдосконалення вже існуючих характеристик відповідних продуктів.

Зазначимо також, що трансфер технологій є основною формою просування інновації, що полягає у: ліцензуванні патенту; передачі патенту на виробництво винаходів; передачі документації технологічного характеру; торгівлі безпатентними винаходами; передачі ноу-хау; інжинірингу (використання конкретного набору методів та способів для проектування діяльності конкретного підприємства); організації спільного підприємства та виробництва; передачі технологічних відомостей (документи, які супроводжують питання придбання, лізингу, устаткування та машин); проведенні спільних досліджень та розробок; обміні інформаційного характеру на симпозиумах, семінарах та виставках; проведенні наукових досліджень та розробок [13, с. 285].

Разом з тим, можна виділити такі ознаки технологій:

- 1) новизна (наукове відкриття, зміна існуючого технологічного ладу, впровадження нового);
- 2) революційність (зміни настають у зв'язку із впровадженням технології);
- 3) незамінність (без впровадження конкретної технології не настають позитивні зміни у виробництві продукту);
- 4) унікальність (технологія має не лише зміст позитивних змін до характеристик продукту але й володіє не повторюваністю серед вже існуючих технологій);
- 5) неминучість настання (при зміні суспільного ладу, економічного зростанні, питання втілення інноваційних технологій – питання часу, але настання при цьому неминуче), [14, с. 217].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевказане, можна свідчити про те, що технології, інновації та право інтелектуальної власності тісно взаємопов'язані між собою, а саме результатом інтелектуальної діяльності.

Причому, претендувати на визнання об'єктом права інтелектуальної власності, вважаємо, може результат втілений у певний продукт (виріб, тощо), що створений в результаті застосування технологій та /або інновацій. Якщо, створений технологічний продукт (пристрій) буде визнаним одним із об'єктів права промислової власності, наприклад винаходом або корисною моделлю, то лише після виконання офіційних вимог щодо реєстрації, «технологія», «інновація» набудуть права як об'єкт права інтелектуальної власності, але уже як винахід чи корисна модель.

Разом з тим, втілення технології, інновації у певний об'єкт права інтелектуальної власності залежить від того, до якого із інститутів даного права віднесено цей об'єкт. Поява технологічного продукту (пристрою, тощо) у авторському праві не вимагає виконання обов'язкових формальностей на відміну від об'єктів права промислової власності. Так, застосування технологічних процесів, повністю чи частково, при створенні певного програмного забезпечення, посприє створенню об'єкта авторського права, як, наприклад, комп'ютерна програма або створенню неоригінального об'єкта права особливого роду (*suī generis*), згенерованого комп'ютерною програмою – штучний інтелект.

Звичайно, поява та розвиток нових технологічних, інноваційних процесів та продуктів зумовлює правову науку, у тому числі, оперативно реагувати, надавати оцінку та регулювати ці процеси. Питання є доволі дискусійними та вимагають подальшого дослідження та винайдення нових способів правового регулювання.

Проведеним аналізом, можна сформулювати наступний підхід до визначення інновації та технології в інтелектуальній власності. За своїм змістом відображені характеристики проявляються у створенні нового або вдосконаленні вже існуючого продукту, який за виключенням мистецтва та літератури є результатом інтелектуальної діяльності, сприяють у створенні об'єктів права інтелектуальної власності, надають продукту нового факту конкурентоспроможності, формують комерційний ефект, спрямовані на поліпшення загальної структури виробництва.

Іншими словами, при виникненні нового комплексу наукових знань, способів або методів виробництва (технології), трансфер технологій просуває вказані інновації (вдосконалення) до конкретного об'єкта інтелектуальної власності (за виключенням мистецтва та літератури).

Отже, об'єкти права інтелектуальної власності можуть бути не лише складовою частиною технологій та інновацій, але й вони мають значний вплив на останніх, спричиняючи виникненню вдосконалілих сутностей та характеристик продуктів виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бубенко П.Т. Інтелектуальна власність: навчальний посібник.: ХНАМГ. Харків. 2011. 215 с.
2. Ідріс К. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання. Ідріс.: Укрпатент. Київ. 2006. 372 с.
3. Цивільний кодекс України : Закон України 16 січня 2003 року № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 12.03.2024).
4. Онишко С., Паєнтко Т., Швабій К. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності : навч. посібник. : КНТ. Київ. 2008. 256 с.
5. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 липня 2002 року № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 12.03.2024).
6. Єпіфанова І.Ю., Литвинюк В.І. Сутність інноваційного розвитку підприємства. Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні : мат. VI Міжн. наук.-практ. конф. : збірн. наук. праць. 2023. Вінниця. С. 110–113. URL:zborn2023.pdf (дата звернення 12.03.2024).
7. Дубова К.О. Щодо визначення поняття «інновація». Інновації в суднобудуванні та океанотехніці : матеріали XIV Міжн. наук. техн. конф. Миколаїв. 2023. С. 615–617.
8. Стасів А.П. Інновації як об'єкт цивільно-правових відносин : збірник наукових статей. С. 84–97. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17442/1/6386%20a2%20b5%20ba%20d1%81%20d1%82%20d1%81%20d1%82%20b0%20d1%82%20d1%82%20d1%96-18888-1-10-20230117.pdf> (дата звернення 13.03.2024).
9. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 року № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text> (дата звернення 14.03.2024).
10. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю: монографія.: «К.І.С.». Київ. 2005. 448 с.
11. Адамюк Д.І. Поняття технології: встановлення змісту та співвідношення з іншими суміжними поняттями : право та інноваційне суспільство. Вип. № 1 (4). 2015. С. 34–41.
12. Intellectual Property and Frontier Technologies. URL: https://www.wipo.int/about-ip/en/frontier_technologies/index.html.
13. Тимченко Д.О. Аналітичний підхід до визначення взаємопов'язаних понять – технології та інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми та перспективи в інформаційному суспільстві : зб. наук. праць всеукр. наук. – практ. конф. Дніпро – Київ. 2019 С. 281–286. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/5642/1/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf#page=282> (дата звернення 18.03.2024).
14. Маркевич В.В. Співвідношення правового регулювання технологій та об'єктів права інтелектуальної власності. 2018. С. 215–218. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/6f1b44c6-a2da-45fa-aa2e-748b49f4493e/content> (дата звернення 18.03.2024).